

1. GİRİŞ

Bir ülkenin ekonomik büyümesine katkıda bulunan en önemli araçlardan biri olan ve pek çok kurum ve kuruluşun katılımı ile gerçekleşen dış ticarete, gerekliliği gittikçe artan bir biçimde yer alan kuruluşlardan biri de “Uluslararası Gözetim Şirketleri”dir. Artan mal arzı ve ticarete mesafenin fazlalığından kaynaklanan güçlükleri giderek azaltan teknolojik gelişmeler sonucunda, ithalatçı ülke ve kuruluşlar, mal alımında gün geçtikçe daha titiz ve dikkatli davranmakta, buna bağlı olarak da ticarete konu olan malın yüksek standartlarda olması ve en iyi koşullarda teslimi beklenmektedir.

Diğer taraftan, ticarete konu olan herhangi bir malın üretiminden tüketimine kadar her aşamada kalite kontrolünden geçirilmesi, konunun ekonomik boyutu da göz önüne alındığında bugün bütün dünyada kabul edilmekte olan bir gerekliliktir. Nihai tüketiciye ulaştırılmak üzere hazırlanmış malın, üretimin tamamlanmasından sonra yapılan kalite kontrolü, standart dışı mal satışı önler. Bununla beraber, bu kontrol, üretici açısından, üretim sırasında yapılacak olan ve üretim aşamasında doğan aksaklıklara zamanında müdahale edilerek istenen kalite standartlarının dışında mal üretimine engel olunmasını sağlayacak olan kalite kontrolü kadar anlamlı olmamaktadır. Bunun sebebi, üretim sırasında yapılacak kalite kontrol faaliyetlerini, doğrudan doğruya üretilmekte olan malın kalitesine belli bir süreç içerisinde müdahale etme imkanı sağlamasıdır.

Yine de, üretim sürecinin tamamlanmasından sonra yapılacak olan kalite kontrolü, malın piyasaya dağıtımından önceki kalitesinin belirlenmesi açısından önem taşımakta olup, üretici ve ihracatçı açısından malın sevkiyat öncesi veya alıcıya tesliminden hemen önceki durumun belirlenmesini sağlamaktadır. Böylelikle istenen kalite ölçütlerine sahip olmayan malın sevkiyatı önlenerek malın sonradan geri gönderilme, düşük fiyatla satışı vb. sorunların ortaya çıkma olasılığı önemli ölçüde azaltılmaktadır. Söz konusu kalite kontrolünün, tarafsız, güvenilir ve uluslararası düzeyde tanınıp kabul edilmiş kuruluşlar tarafından, diğer ifadeyle “Uluslararası Gözetim Şirketleri” tarafından yapılarak malın durumun bu kuruluşların düzenleyecekleri raporlar belirlenmesi, gerek alıcı gerekse satıcıya güven duygusu sağlamakta ve satış sonrasında ortaya çıkabilecek aksaklıklar en düşük düzeye indirilebilmektedir.

2. GÖZETİM ŞİRKETİ NEDİR?

Gözetim şirketi; uluslararası ticari kuralların gereği olarak, mevzuat, satış akdi veya akreditifler gereğince tartı ve analiz yapılması zorunlu bulunan hallerde,

- Ticarete konu olan malda (mamul/yarı mamul) aranan özelliklerle ilgili kalite kontrol ve tartı işlemlerini yapan,
- Bu işlemlerle ilgili raporları düzenleyen,
- Bu işlemleri gerçekleştirmek için her türlü laboratuvarları kuran ve işleten,
- Tüm bunların sonucunda ithalat ve ihracat işlemlerinde koordinasyon sağlayan

tarafsız kuruluşlardır.

T.T.K. Hükümleri uyarınca kurulu bulunan bu tür firmalar, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından kuruluş işlemleri tamamlandıktan sonra faaliyette

bulunabilmektedir. Ancak, dış ticaret ile iştiğal etmek isteyen Gözetim Şirketleri 25 Mart 2006 tarih ve 26119 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan 2006/21 sayılı Tebliğ’de belirlenen hükümlere uymak zorundadırlar. Söz konusu Tebliğ’in kapsamına girmek isteyen şirket ve kuruluşlar, gerekli belgelerle birlikte Dış Ticaret Müsteşarlığı Bölge Müdürlükleri’ne başvurmalıdır.

3. GÖZETİM NEDİR?

Gözetim, ticarete konu olan bir malın alıcıya tesliminin, satış sözleşmesinde öngörülen

- miktar,
- kalite,
- ambalajlama,
- etiketleme,
- yükleme,
- taşıma,
- teslim zamanı vb. koşullarına ne ölçüde uygun olarak gerçekleştirildiğinin bir “Gözetim Şirketi” aracılığıyla, alıcı veya satıcı tarafından tespit ettirilmesidir.

Bu işlem, malın çıkış ve/veya varış yerinde yapılabilir.

13.10.2005 tarihli ve 2005/9454 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe konulan Dış Ticarete Teknik Düzenlemeler ve Standardizasyon Rejimi Kararı’nın, 4 üncü maddesinin (k) bendine istinaden, Dış Ticaret Müsteşarlığı, dış ticarete konu ürünlerle ilgili gözetim faaliyetlerinde bulunacak Uluslararası Gözetim Şirketlerinin tabi olacakları şartları Sanayi ve Ticaret Bakanlığı’nın görüşünü alarak tespit etmeye, uluslararası gözetim şirketi statüsü vermeye ve bu statüyü geri almaya, bu şirketlerin faaliyet alanlarını belirlemeye ve faaliyetlerini denetlemeye yetkilidir. Gözetim Şirketleri, dış ticarete konu malların kalitesinin, miktarının, döviz kuru ve mali şartlar da dahil olmak üzere fiyatının ve/veya gümrük sınıflandırmasının doğruluğunun saptanması ile ilgili her türlü gözetim faaliyetinde bulunmak üzere kurulurlar.

4. TÜRKİYE’DE GÖZETİM ŞİRKETLERİNİN DÜNÜ BUGÜNÜ

Türkiye’de Gözetim Şirketleri, 1961 yılına kadar Maliye Bakanlığı tarafından belirlenirken, 1961-1975 yılları arasında bu görev Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları, Ticaret Borsaları Birliği’nce yürütülmüştür¹. Daha sonra, 1975 yılında, Uluslararası Gözetim Şirketleri’nin tayin ve tespiti görevi Sanayi ve Ticaret Bakanlığı’na verilmiştir².

Bu görevi alan Bakanlık, daha önce bu konuda görevli olan “Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları, Ticaret Borsaları Birliği” tarafından tayin ve tespit edilen gözetim

¹ Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında 14 sayılı karara ilişkin 72 sayılı Tebliğ ve 17 sayılı karara ilişkin İhracat tebliği-Onursal Erkut, 1974, İhracat El Kitabı, Ankara

² 19.12.1975 tarih ve 15154 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan Türk Parasının Kıymetini Koruma hakkındaki 17 sayılı karara ilişkin VII seri 138 sayılı Tebliğ.

şirketlerinin, bu alandaki görev ve yetkilerinin devam edeceğini ilan etmiş³ ve 1977 yılında da 60 ülkedeki Uluslararası Gözetim Şirketleri, Kontrol Firmaları ve Laboratuvarlarına ilişkin yeni bir liste yayınlamıştır. Söz konusu listede, Türkiye’den “Maden Tetkik Arama Enstitüsü Genel Müdürlüğü, Laboratuvarlar Daire Başkanlığı” ve “Deniz Survey Bürosu” olmak üzere iki isim yer almıştır⁴.

1983 yılında İhracat Yönetmeliği⁵ uyarınca gözetim şirketlerinin tayin ve tespiti görevi Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından devralınmış ve Türkiye’de faaliyette bulunan Gözetim Şirketlerinin sayısı 15’e yükselmiştir. 1985 yılında yayınlanan ve İhracat Rejimi ekinde yer alan Gözetim Şirketi sayısı hızlı bir şekilde artarak 1989 yılı Haziran ayı itibarıyla 42’ye ulaşmıştır.

30.1.1989 tarihinde yayınlanan İhracat 89/7 ve 14.11.1990 tarihinde yayınlanan 90/13 sayılı İhracat Tebliği ile Uluslararası Gözetim Şirketleri’nin yerine getirmeleri gereken şartlar ayrı ayrı düzenlenmiştir. 14.11.1990 tarihinde yayınlanan İhracat 90/14 sayılı, 24.01.1991 tarihinde yayınlanan İhracat 91/1 sayılı ve 17.7.1991 tarihinden yayınlanan İhracat 91/6 sayılı Tebliğler ile Uluslararası Gözetim Şirketleri’nin sayısı 25 olarak ilan edilmiştir.

14 Şubat 1992 tarihinde yayınlanan İhracat 91/10 sayılı Tebliğ ile Gözetim Şirketleri’nin dış ticaret ile ilgili faaliyetlerini sürdürebilmeleri için yeni düzenlemeler yapılmış ve bu tebliğin yürürlüğe girmesi ile 90/13, 90/14 ve 91/1 sayılı Tebliğler yürürlükten kaldırılmıştır. Gözetim Şirketleri’nin sayısı 15 Ağustos 1992 tarih ve 21316 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan İhracat 92/15 Tebliği ile önce 19 olarak ilan edilmiş, 23.01.1993 tarih ve 21474 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan İhracat 93/3 sayılı Tebliğ ile de bu sayı 25’e ulaşmıştır.

6 Ocak 1996 tarih ve 22515 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan İhracat 96/6 Tebliği ile Uluslararası Gözetim Şirketlerinin Statüsü yeniden düzenlenmiş, konuyla ilgili 14.02.1992 tarih ve 21142 sayılı İhracat 91/10 sayılı Tebliğ yürürlükten kalmış ve Gözetim Şirketleri’nin tayin ve tespiti görevi Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracat Genel Müdürlüğü’ne verilmiştir. 10 Ekim 1996 tarih ve 22783 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan İhracat 96/34 sayılı Tebliğ ile de daha önce ilan edilen veya kendilerine Uluslararası Gözetim Şirketi statüsü verilmesine rağmen Resmi Gazete’de yayınlanarak ilan edilmemiş olan uluslararası gözetim şirketlerinin bu statülerinin sone erdirilerek, 96/6 sayılı Tebliğ’de belirtilen kriterler dikkate alınarak “Uluslararası Gözetim Şirketi” statüsü verilen şirket sayısı 32 olarak ilan edilmiştir.

24 Aralık 1997 tarih ve 23210 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe giren Dış Ticarete Standardizasyon 97/17 Tebliği ile de, dış ticarete gözetime konu malların kalitesinin, miktarının, döviz kuru ve mali şartlar da dahil olmak üzere fiyatının ve/veya gümrük sınıflandırmasının doğruluğunun saptanması ile ilgili her türlü faaliyette bulunmak üzere firma ve kuruluşlara uluslararası gözetim şirketi

³ 29.03.1975 tarih ve 15192 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan Gözetim Şirketlerine ilişkin Tebliği, İç piyasalar, 1975-1/1

⁴ 20.06.1977 tarih ve 15172 sayılı Resmi gazete’de yayınlanan 1977/3 sayılı İç Ticaret Tebliği

⁵ 29.12.1983 tarih ve 18266 sayılı Resmi gazete’de yayınlanan İhracat Yönetmeliği.

statüsü verilmesi, geri alınması ve faaliyetlerinin izlenmesi ve denetlenmesine ilişkin hususlar ile bu şirketlerin sorumlulukları yeniden düzenlenmiş ve Dış Ticaret Müsteşarlığı Standardizasyon Genel Müdürlüğü, gözetim şirketlerinin tayin ve tespiti ile görevlendirilmiştir. 11 Aralık 1998 tarih ve 23550 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan Dış Ticarete Standardizasyon 98/2 ve 18 Şubat 1999 tarih ve 23615 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan Dış Ticarete Standardizasyon 99/1 kararları ile Resmi Gazete’de ilan edilmek suretiyle Uluslararası Gözetim Şirketi statüsü verilmiş şirket sayısı 54’e çıkmıştır.

Dış ticarete Uluslararası Gözetim Şirketleri’ne ilişkin halen yürürlükte olan düzenleme, 25 Mart 2006 tarih ve 26119 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan 2006/1 Sayılı Uluslararası Gözetim Şirketleri Statüsüne İlişkin Dış Ticarete Standardizasyon Tebliğidir. Türkiye’de 08.11.2007 tarihi itibarıyla Uluslararası Gözetim Şirketi statüsü verilmiş bulunan 121 adet firma faaliyet göstermektedir.

5. GÖZETİM ŞİRKETLERİNİN VERDİKLERİ HİZMETLER

Gözetimin Faydaları

Gözetim;

- (i) alıcının istediği malın sekviyat öncesi ve/veya sonrasında, söz konusu malın, ithalatçı ve/veya ihracatçısı tarafından sözleşmede ve/veya standardında öngörülen koşullara ne ölçüde uygun olduğunun belirlenmesi
- (ii) Taraflar arasında ileride doğabilecek anlaşmazlıkların ve bunun sonucu olarak ortaya çıkabilecek zararın önlenmesi
- (iii) Gerektiğinde yeni fiyat ayarlamasına gidilebilmesi açısından,

İhracatçı ve ithalatçılara önemli kolaylıklar sağlayabilmektedir.

Gözetim Şirketlerinin İşlevi

Gözetim Şirketlerinin işlevi, alıcı ve satıcı arasında daha az ihtilaf çıkmasını temin etmek ve bu ihtilafları çözmektir. Bunu sistemli bir çalışma sonucu alışverişe konu olan malların sözleşmeye uygunluğunu bir rapor ile belgeleyerek yapmaktadırlar.

Gözetim Şirketleri tarafından düzenlenecek rapor ve çeki listelerinin konsolosluk ve mahalli ticaret odalarının onaylanması zorunlu bulunmamakta, söz konusu belgeler aynen kabul edilmektedir.

Gözetim Şirketleri Tarafından Verilen Hizmetler

- Tüm tarım ve sanayi ürünleri ile madensel ürünlerin gözetimini yapmak,
- Ticarete konu olan herhangi bir malın miktar ve kalitesini belirleyip hazırlanan raporla belgelemek,
- İlgili alanları dahilindeki tüm maddeler için örnekleme, kalite kontrolü, puantaj kontrolü, depolama ve stok kontrolü ile sevkiyat sonrasında yükleme, boşaltma işlemlerine ilişkin prosedürleri yerine getirmek,
- Gerektiğinde, malın perakende ve toptan piyasa fiyatını belirlemek,
- Taşınan mal ile taşıma evrakının uyumunu karşılaştırmak,

- Malın ulusal ve/veya uluslararası bir standarda uygunluğuna ilişkin bilgileri kapsayan bir belge hazırlamak,
- Bunların yanı sıra, sınırlı olanaklarla çalışan işletmeler de, üretim sırasında yapılması gereken “nokta kontrolleri” için Gözetim Şirketlerinden yararlanabilirler.

6. GÖZETİM ŞİRKETLERİNİN İHRACATÇILARA SAĞLADIğI AVANTAJLAR

- a) Malın arzulanan nitelikte olmaması durumunda sözleşmeye uygun olmayan malların ihracatını önleyerek malların sonradan geri gönderilmesi, tarafların gereksiz masraflara girmesi ve zaman kaybı önlenir.
- b) Gözetim Şirketlerinin düzenleyecekleri rapor sonucunda ithalatçının yapacağı muhtemel bir itiraza karşı ihracatçının elinde uluslararası ihtilaflarda delil olarak kullanabileceği sağlam ve geçerli bir belge olacaktır. Türkiye’de ve dünyada büyük kuruluşlar tarafından üretilen malların kalite kontrolü, üretimin her aşamasında genellikle bu kuruluşların kendi laboratuvar olanaklarıyla gerçekleştirilmektedir. Ancak bunların düzenleyecekleri raporlar çıkabilecek herhangi bir anlaşmazlıkta, uluslararası bir davada taraf olmaları nedeniyle yasal açıdan Gözetim Şirketleri tarafından düzenlenecek raporlar kadar etkili olmamaktadır. Böylelikle, Gözetim Şirketleri kanalıyla alıcıların kalite ve miktar ile ilgili şikayetlerine karşı uluslararası güvence sağlanabilmektedir.
- c) Satış bedelinin hepsinin veya mümkün olduğu kadar büyük bir kısmının tahsil edilebilmesi imkanı doğar.
- d) Satılan mala tarafsız bir kuruluştan kalite uygunluk belgesi alabilme imkanı ve dolayısıyla mamulün pazarlama şansının artmasını sağlar. (Bazı ülkeler gözetim raporuna sahip olmayan malı kabul etmemektedir.)
- e) Gözetim Şirketinin iç ve dış piyasalardaki etkinliğinden faydalanılarak ürüne yeni pazarlar bulabilme imkanı doğar.

7. GÖZETİM ŞİRKETLERİNİN İTHALATÇILARA SAĞLADIğI AVANTAJLAR

- a) Mal kalitesinin belirlenen şartname, standart ve mevzuata uygunluğunu garanti eder.
- b) Anlaşmada öngörülen miktarın sevkinin belgelenmesi ile ambalaj, etiketleme ve yüklemenin şartnameye uygunluğunu belirler.
- c) Şartname koşulları dışına çıkılması halinde satıcıya fiyat kırdırabilme imkanı sağlar
- d) Teslimdeki gecikme zamanında belirlenebilir.

Özetle, ihracatçılarla ithalatçılar arasında sözleşme koşullarına uymama sonucu ortaya çıkabilecek anlaşmazlıklarda, Gözetim Şirketleri hazırlayacakları raporlarla en kısa

yoldan ve adil bir biçimde konuyu çözüme kavuşturabilirler. Bu raporlar sonucu Gözetim Şirketleri yeni fiyat ayarlamalarında da etkili olabilmektedirler.

8. GÖZETİM ŞİRKETLERİNİN SORUMLULUĞU

Uluslararası gözetim şirketleri, verecekleri rapor ve belgelerden doğrudan sorumludurlar.

Gözetim Şirketleri, ihmal ve/veya profesyonel yetersizlikleri sonucu verdikleri hizmetlerin yarattığı maddi zarardan ve yaptıkları kanunsuz işlemlerden “Borçlar Kanunu” ve “Türk Ticaret Kanunu” kapsamında sorumludurlar.

Ayrıca, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, tüm şirketler için yaptığı gibi, ilki şirketin kuruluşundan itibaren ilk 3 ay içinde yapılan genel kurul toplantılarının bir komiser ile katılarak toplantıların kanuna uygun yapıp yapılmadığını tespit eder.

Diğer taraftan TÜRKA ile karşılıklı tanıma anlaşması bulunan akreditasyon kurumları tarafından akredite edilmemiş uluslararası gözetim şirketleri, yetkilendirildikleri Gümrük Giriş Tarife Cetveli fasılları itibariyle belirlenen malların dışında gözetim faaliyetinde bulunamazlar.